

Tussen 1971 en 1975 was Max Ammer werkzaam in Nigeria. In de delta van de Niger, in Rivers State waar de Kalabari Ijo leven, werd zijn interesse voor etnografica gewekt. In dit artikel doet hij verslag van die periode.

1a. Otopo masker,
half mens/
half nijlpaard,
h 35 cm

Bij de Oostelijke Ijo

door Max Ammer

De Ijo of Ijaw zoals ze ook wel genoemd worden zijn met vijftien miljoen mensen de grootste etnische groep in de Niger-delta en de op drie na de grootste bevolkingsgroep in Nigeria. De huidige president van Nigeria (Goodluck Jonathan) is een Ijo. Historici en taalkundigen hebben het Ijo territorium opgedeeld in drie groepen, namelijk de Oostelijke, de Westelijke en de Centrale Ijo. Deze groepen zijn weer verdeeld in subgroepen. Een van de belangrijkste subgroepen van de Oostelijke Ijo zijn de Kalabari Ijo die leven in de Rivers State. Hun aantal bedraagt 300.000 tot 350.000 mensen.

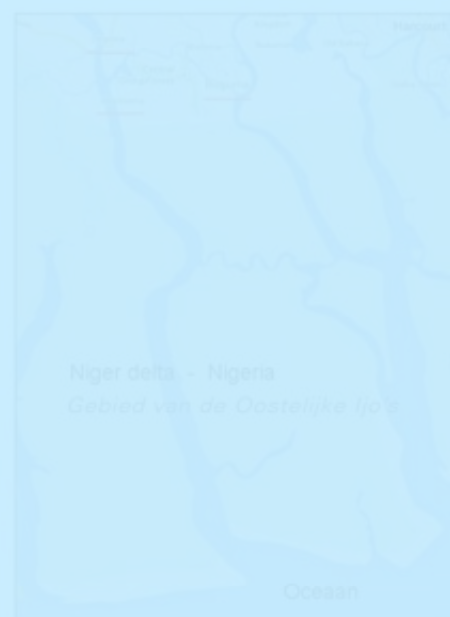
De belangrijkste plaatsen zijn Degema, Abonnema en Buguma. Rivers State is een echte delta, onderhevig aan de grillen van de rivier de Niger, die met vele armen en zijarmen het gebied doorsnijdt. Ook zijn nog ver van de kust de getijdenbewegingen van de oceaan merkbaar. Het gebied bestaat

dan ook voor een groot deel uit mangrovebossen en moerassen. Visvangst en kleinschalige landbouw zijn de voornaamste bronnen van inkomsten. Ook de cultivering van de oliepalm is belangrijk. Hoewel 95 % van de mensen aangeeft christen te zijn is de verering van watergeesten voor velen ook nu nog heel belangrijk.

“Ik wist toen nog niet dat ik mij in het gebied van de Kalabari Ijo bevond, een naam waar ik zelfs nog nooit van gehoord had”

2. Ofuruma(haai)-maskerade door de centrale Ijo.

Ze geloven dat mensen zich voor hun geboorte tussen de watergeesten bevinden en dat watergeesten net als mensen goede eigenschappen én tekortkomingen hebben. Voor de mensen is het dus belangrijk om te proberen een goede verstandhouding te bewaren met de watergeesten. Ieder jaar worden er dan ook ceremoniële feesten gehouden om de geesten te eren. Deze duren meerdere dagen. Centraal bij deze festiviteiten staan de maskerdansen. Voor aanvang van deze dansen worden de watergeesten uitgenodigd om bezit te nemen van de maskerdansers, om zich door middel van de danser te kunnen uiten naar de bevolking. De kwaliteit en intensiteit van de maskerdans toont de invloed van de watergeest. De maskers die gebruikt worden zijn van hout en worden op de kruin van het hoofd gedragen (afb. 2). Het zijn meestal composities van menselijke en dierlijke elementen. Van de dierlijke kenmerken worden die van het

nijlpaard het meest gebruikt maar ook krokodillen, vissen, schildpadden en slangen spelen een belangrijke rol.

Van dit alles wist ik nog niets af, toen ik in 1971 voor het eerst kwam werken in deze streek, waar je geen toerist tegenkwam. Ik wist toen nog niet dat ik mij in het gebied van de Kalabri Ijo bevond, een naam waar ik zelfs nog nooit van gehoord had. Voor mijn werk in de olie-industrie verbleef ik tussen 1971 en 1975 meermalen gedurende enkele weken in deze streek. Dit gebied was via de weg niet te bereiken en al het transport ging over het water, of met een

helikopter door de lucht.

Ik was in die tijd net begonnen met het verzamelen van etnografische voorwerpen maar had daar weinig tijd voor omdat ik mijn aandacht vooral nodig had voor het overwinnen van praktische hindernissen bij mijn werk.

De Nigerianen die voor mij werkten gingen gewoonlijk in de kost in een dorpje zo dicht mogelijk bij de boorlocatie. Zij wisten dat ik geïnteresseerd was in etnografische objecten en door een van hen kwam ik in contact met de plaatselijke medicijnman. Met het nodige gesoebat is het mij toen gelukt om direct van hem twee maskers te verwerven (*afb. 1 en 5*). Omdat hij

4. Dit **Otobo** masker in het IUAM is van hetzelfde type als het masker in *afb. 1*

1b. Hetzelfde Otobo-masker als 1a, maar nu zoals het meer horizontaal óp het hoofd gedragen wordt, 35 cm lang.

niet wilde dat zijn dorpsgenoten dit te weten kwamen, moest dit wel in het geheim gebeuren. De overhandiging vond dus in donker plaats op een stille plek ver van het dorp. Toen ik deze maskers in ontvangst nam wist ik eigenlijk nog helemaal niet waar het om ging.

Ik was zelfs een beetje teleurgesteld, omdat dit geen gezichtsmaskers waren, maar dingen die op de kruin gedragen moesten worden. Omdat ik me toentertijd een masker slechts kon voorstellen als iets dat vóór het gezicht gedragen moest worden, had ik bij deze twee maskers dus het idee dat dit niet echt goed kon zijn. Pas later, toen ik de kans kreeg om verschillende boeken te raadplegen, zag ik dat twee soortgelijke maskers zich in het *British Museum* bevinden. Toen begreep ik ook, dat het bij een van de maskers om een Otobo (*afb. 1*) ging.

Dit Otobo-masker is gedeeltelijk mens en gedeeltelijk nijlpaard. Behalve de twee in het *British Museum* is er ook een exemplaar in de Raymond en Laura Wielgus collectie van het *Indiana University Art Museum* dat o.a. staat afgebeeld in het boek *Ways of the Rivers* van Anderson en Peek (*bladzijde 219*)^[1]. Dat masker is verzameld in 1916.

Op het internet zijn nog wel meer exemplaren te vinden maar tot nu toe is mijn Otobo de enige waar het 'hoedje' van plantenvezels er nog aan zit. Daar is het masker aan bevestigd om het op de kruin te kunnen dragen.

Bij het gebruik van deze kruinmaskers gaat het gelaat en het lichaam van de danser geheel schuil onder

mooie geweven doeken. Om de enkels zijn banden met ratels bevestigd gemaakt van zaden, wat het mystieke effect van de maskerdans nog eens flink versterkt. Mijn Otobo-exemplaar is geheel bedekt met een ruwe korst van iets dat op leem lijkt. Er zitten twee ijzeren pennen midden op het voorhoofd. Waar deze voor dienen weet ik niet, maar waarschijnlijk zitten die daar vanwege de 'kracht van ijzer'^[2]. Ook op de foto van het masker in de collectie van het IUAM (*afb. 4*) is te zien dat daar meerdere ijzeren krammen in zitten. Het andere kruinmasker dat ik bij die eerste aankoop verwierf heeft de vorm van een menselijk gelaat,

dat dus horizontaal op de kruin gedragen wordt – weer door middel van zo'n vezelhoedje. Ook dit masker heeft een dierlijke element, dat bestaat uit een soort vissenstaart op de kruin van het gelaat. Maar het zouden ook vogelvleugels kunnen zijn, want onder de kin van het gelaat zit een vogelkop. Ook dit exemplaar is bedekt met leem (*afb. 5*).

In het zelfde gebied verzamelde ik nadien nóg een aantal kruinmaskers waaronder een exemplaar, waarin elementen van Nijlpaard en krokodil op een abstracte manier zijn samengevoegd (*afb. 6*). De tanden van dit masker zijn bamboe

5. Het tweede verworven masker heeft de vorm van een menselijk gelaat in combinatie met een vis/vogel. Ook dit masker wordt horizontaal op het hoofd gedragen door middel van een 'vezelhoedje'. Lengte 40 cm.

“Het is mooi dat ik de kans heb gehad om me ook in de Afrikaanse cultuur te verdiepen”

pennen. Aan de linkerkant zijn een slang en een hagedis afgebeeld. Aan de rechterzijde een slang en een schildpad. Op de neus is nog een slang afgebeeld en boven de ogen een soort bloemmotief.

Niet in alle Ijo-maskers zijn dierlijke elementen verwerkt, zoals bij de volgende twee maskers, die alleen een menselijk gelaat tonen. Toch zijn ook dit kruinmaskers, die gebruikt werden bij de vele rituelen die verband houden met de verering van watergeesten. Hoewel deze twee maskers veel op elkaar lijken, verschillen ze in meerdere opzichten: het ene is gekleurd met blauwe en witte pigmenten, en heeft een helmachtig hoofddeksel (*afb. 7*) terwijl bij het andere duidelijk sprake is van een vrouwelijke haardracht in

‘regels’ (*afb. 8*). Ook in *Ways of the River* zijn meerdere gelijksoortige exemplaren afgebeeld.

Natuurlijk is het erg jammer, dat ik in de tijd, dat ik in Kalabari-land werkte nog niet over de kennis beschikte, die ik nu heb. Ook, dat in die tijd mijn aandacht voor etnografica nog pril was. Maar je baan eiste je bijna helemaal op en je werkte hard, waardoor je daar nauwelijks tijd had om je met iets anders bezig te houden. Dat is iets wat je van andere oud tropengan- gers ook hoort. Dingen lopen zoals ze lopen, en het is mooi, dat ik door deze belangstelling de kans heb gehad om me ook echt een beetje in de Afrikaanse cultuur te verdiepen.

Max Ammer

6. In dit masker (lengte 85 cm) zijn elementen van een nijlpaard en een krokodil op abstracte wijze samengevoegd. De tanden worden gevormd door bamboe pennen.

7. Linksboven: het met blauwe en witte pigment gekleurde masker (lengte 26 cm) heeft een helmachtig hoofddeksel.

8. Rechtsboven: bij dit kruinmasker (lengte 30 cm) is de vrouwelijke haar-dracht in 'regels' prominent aanwezig.

Literatuur

[1] M.G. Anderson & P.M. Peek - *Ways of the Rivers*, 2002, blz 219.

[2] – M. Hofkamp - *Krachtstoffen*, TK&C 14, 1, blz 18 & 20

Afbeeldingen

1, 5 t/m 8: collectie Max Ammer

2, 4: Martha Anderson

3: Google Maps